

MARTIN ŠRAJER / 29. 1. 2025

Zabitá neděle

Někteří tvůrci uvedou svůj celovečerní debut hned po absolvování filmové fakulty. Jiným to trvá o pár let déle. Drahomíra Vihanová se premiéry svého prvního filmu dočkala až v šedesáti letech, dvě dekády po tom, co byl dokončen. Chybělo přitom málo a *Zabitá neděle* by nevznikla vůbec.

Vihanová pracovala po absolvování FAMU jako pomocná režisérka na *Romanci pro křídlovku* (1966) od Otakara Vávry. Pomáhala mu i s přípravami jeho následujícího filmu *Třináctá komnata* (1968). Na place ale tentokrát nezůstala až do konce. Ve stejné době totiž začala chystat adaptaci novely Jiřího Křenka, která vyšla roku 1967 v literárním časopise *Plamen*.

Křenek při psaní *Zabité neděle* čerpal z vlastních zkušeností vojáka z povolání. Skrze krátký výsek ze života mladého výsadkářského nadporučíka Arnošta, který ve svém životě nenachází žádné záchytné body a důvody, proč v něm pokračovat, sugestivně vystihnul pocit lidského i společenského zmaru. Text byl odměněn I. cenou v literární soutěži nakladatelství *Našeho vojska*, což zřejmě usnadnilo prosazení jeho adaptace.

„Po přečtení povídky jsem vůbec neuvažovala o tom, zda se film hodí pro muže nebo pro ženu, protože mi byl blízký svým pocitem“, zdůvodnila svou volbu dané látky Vihanová.^[1] Chtěla vyprávět o člověku v mezní situaci, kdy mu na všem přestává záležet. Vojenské prostředí pro ni nebylo rozhodující. Příběh Arnošta vnímala jednak jako univerzální metaforu osamělosti moderního člověka, jednak jako odraz duchovního klimatu doby.

Podle Stanislavy Přádné je Arnošt „existenciálním hrdinou spřízněným s postavou Meursaulta z románu Alberta Camuse *Cizinec*.“^[2] Postrádá vůli k tomu, aby vystoupil ze svého nitra a ze začarovaného kruhu nikam nesměřující existence. V průběhu jedné zmarněné neděle, kterou film zachycuje od rána do večera, se pouze utvrzuje o vlastní bezcennosti.

Scénář, který Vihanová napsala společně s Křenkem, byl tvůrčí skupinou Švabík–Procházka okamžitě schválen do výroby a rozběhly se přípravy. Natáčení mělo začít v létě 1968. S dokončením se počítalo ještě v témže roce. Vihanové se ale nedařilo sehnat nejdřív kameramana, poté pomocného režiséra. Výroba se odkládala tak dlouho, až přišel srpen 1968 a s ním tanky okupačních vojsk.

Veškeré přípravné práce byly zastaveny a *Zabitá neděle* určena k odpisu. „Vlastně jsem už nepočítala s tím, že budu film ještě dělat“, přiznala Vihanová ve *Filmových informacích*.^[3] Zároveň ale neměla v povaze vzdávat se předčasně a tak scénář přepracovala, aby rezignovaný hlavní antihrdina nepůsobil jako typický zástupce Československé armády, jejíž pověst bylo po invazi naopak žádoucí chránit, ale jako výjimka.

Počátkem roku 1969 předložila novou verzi scénáře. Skupina Jana Procházky se ji po opětovném posouzení rozhodla uvolnit pro realizaci. Vzhledem k vojenské tematice bylo potřeba i schválení politickou správou ministerstva národní obrany. Také to Vihanová získala.

Přípravné práce byly zahájeny v dubnu 1969. O tři měsíce později oborový tisk informoval, že v Josefově začalo natáčení exteriérů filmu *Zabitá neděle*.^[4] Tím ale komplikace neskončily.

Hlavní roli měl podle dřívější představy hrát Michal Dočolomanský. Ten byl ale v roce 1969 plně vytížen prací v divadle. Nahradil jej slovenský herec Ivan Palúch. Podle Vihanové šlo nakonec o typově vhodnějšího představitele. Litovala ovšem rozhodnutí nechat Palúcha předabovat zvukným hlasem Bořivoje Navrátila, což podle ní postavě ubralo z opravdovosti.

Hlavní filmovací lokací byl v souladu s předlohou Josefov s pevností, kasárnami a dalšími vojenskými objekty. Východočeské pevnostní město Vihanové vyhovovalo i pro svou strohost a pravoúhlé ulice, odpovídající duchovní strnulosti hlavní postavy. Uniformita dané lokace byla ještě umocněna stylistickými prostředky, například delšími klidnými záběry nebo ostrými kontrasty světla a stínu, černé a bílé.

Jenomže Josefov stejně jako další výcvikové objekty čs. armády obsadily sovětské posádky. Již tak vypjaté natáčení tak probíhalo v těsné blízkosti okupantů. Podle

Vihanové ale čeští důstojníci vnímali natáčení filmu podpořeného ministerstvem národní obrany právě v Josefově jako svého druhu odbojovou činnost, jako akt vzdoru proti nepříteli, který vtrhnul na naše území.

Debutující režisérka měla velice jasnou představu, jak by film měl vypadat. Při jejím nekompromisním prosazování ne vždy našla shodu s kameramanem Petrem Volfem (Vihanová si původně vybrala Igora Luthera, který ale po srpnu emigroval do Paříže).
[5]

„Vyžadovala jsem, aby bylo vše tak, jak jsem si představovala, a možná, že se mnohým zdálo, že je to zbytečné, ale dělala jsem to proto, že jsem dost dlouho čekala na svou příležitost“, uvedla v dobovém rozhovoru.^[6]

Petr Volf kvůli neshodám s režisérkou z projektu nakonec odstoupil. Protože se narychlo nepodařilo najít nikoho jiného, zbývající cca dvě třetiny filmu nasnímal švenkr Zdeněk Prchlík. Vycházel přitom ze storyboardů od samotné Vihanové, pro kterou šlo každý den o práci navíc. Do toho docházelo ke konfliktům hlavní režisérky s pomocným režisérem, jejím tehdejší manželé Milanem Jonášem.

Neboť se točilo na poslední chvíli, štáb neměl k dispozici zvukovou kameru. *Zabitá neděle* se točila jako němý film. Celá zvuková stopa se nahrála až v postsynchronech. Zrovna tohle omezení ovšem Vihanová vnímala jako výhodu. „Mně to dávalo daleko větší možnosti si potom vyhrát se zvukem“, svěřila se v rozhovoru s Adamem Kotaškou.^[7]

Různě zkreslené ruchy, ticho nebo asynchronita obrazu a zvuku umocňují Arnoštovu odcizenost sobě samému i okolí, umožňují nám se na něj nacítit. Povznášející, oduševnělá varhanní hudba Jiřího Šusta naopak s jeho nihilistickým postojem kontrastuje a zároveň odpovídá situování děje zrovna do svátečního nedělního dne.

K prodloužení výroby došlo i kvůli nehodě v laboratořích, kde bylo nenávratně poškozeno několik nákladných scén. Všechny musely být natočeny znovu. Poslední filmovací den proběhl až v listopadu, mnohem později než stanovoval původní natáčecí plán. Stejně jako jiné filmy schválené přednormalizačním barrandovským vedením, například *Ucho*, také *Zabitou nedělí* bylo přitom potřeba dokončit ještě v roce 1969.

Vihanová proto film spolu s Miroslavem Hájkem stříhala ještě v průběhu natáčení. Během dne byla na place v Josefově, noci trávila ve střižně. Zatímco Arnoštovo váhání a čekání, nehybnost času, vyjadřují delší, téměř bezdějové záběry, jeho subjektivně zkreslené představy a flashbacky – v Křenkově novele nepřítomné – se vyznačují divokým stříhem, který odpovídá potlačené touze po tom, aby se věci hýbaly.

Míchání zvuku probíhalo během vánočních svátků roku 1969. Film měl končit trikovým záběrem s výstřelem z pistole, kdy se Arnoštova „zbraň, která dosud byla jediným uspokojivým potvrzením jeho existence [...], příznačně stává také nástrojem pro její rychlé ukončení.“^[8]

Jenomže trikové oddělení už na realizaci daného záběru nemělo kapacitu. Vihanová si proto musela vystačit s nedokonalým náznakem. *Zabitou neděli* se ji nicméně s ostatními spolupracovníky podařilo dokončit, a to doslova na poslední chvíli. První kopie filmu byla vyhotovena 29. prosince 1969.

Nové vedení zestátněné kinematografie však *Neděli* zařadilo do tzv. černé série, mezi snímky charakteristické svou skepsí, negativismem, beznadějí. Oficiální zdůvodnění, proč film zamířil rovnou do trezoru, se Vihanová nikdy nedozvěděla. Zřejmě za tím ale stála právě skutečnost, nakolik se ideově vzpíral oficiálnímu vládnímu programu. Nenabízel konstruktivní řešení, jen obraz neschopnosti uniknout z pasti.

Působivá studie psychického rozkladu člověka, který se už na začátku vyprávění nachází na pokraji propasti, měla premiéru až v roce 1989 na festivalu v San Remu, kde získala cenu poroty. Československé premiéry se *Zabitá neděle* dočkala 1. dubna 1990. Hraný film *Pánská jízda*, k němuž napsala scénář se Zdenou Salivarovou, už Vihanová natočit nemohla.

Čekání na to, až se věci zas dají do pohybu a ona bude moct točit hrané filmy, jak vždycky chtěla, ovšem dokázala vyplnit smysluplněji než Arnošt. Jejím údělem se pro celé normalizační období staly dokumenty, reprezentující to nejlepší, co u nás tehdy v nonfikční tvorbě vzniklo.

Zabitá neděle (ČSSR 1969/1990), režie: Drahomíra Vihanová, scénář: Drahomíra Vihanová, Jiří Křenek, kamera: Petr Volf, Zdeněk Prchlík, hudba: Jiří Šust, hrají: Ivan

Palúch, Míla Myslíková, Otakar Žebrák, Petr Skarke, Irena Boleslavská, Vladislav Draždák, Jan Vostrčil, Alexandra Haškovcová, Marcela Nohýnková a další. Filmové studio Barrandov, 77 min.

Použitá literatura:

Jiří Cieslar, Stanislava Přádná, Zdena Škapová, *Démanty všednosti: Český a slovenský film 60. let*. Praha: Pražská scéna 2002.

Briana Čechová, Pojetí činné mysli hrdinů v debutech Jana Němce a Drahomíry Vihanové. *Illuminace* 1, 2017, s. 69–82.

Adam Kotaška, „...ušít si na sebe past, z níž pak už není úniku...“ 25. fps.cz: <http://25fps.cz/2010/rozhovor-vihanova/>

Jana Hádková, *Drahomíra Vihanová*. Praha: Český filmový ústav 1991.

Jana Hádková, Chtěl bych se toulat. Rozhovor s kameramanem Ivanem Vojnárem. *Film a doba* 36, 1990, č. 12, s. 661.

Štěpán Hulík, *Kinematografie zapomnění*. Praha: Academia 2011.

Natáčení filmu Zabitá neděle. *Filmové informace* 20, 1969, č. 12 (20. 8.), s. 3.

Rozhovor s režisérkou Drahomírou Vihanovou, *Filmové informace* 20, 1969, č. 50 (17. 12.), s. 1–2.

Poznámky:

[1] Rozhovor s režisérkou Drahomírou Vihanovou, *Filmové informace* 20, 1969, č. 50 (17. 12.), s. 2.

[2] Jiří Cieslar, Stanislava Přádná, Zdena Škapová, *Démanty všednosti: Český a slovenský film 60. let*. Praha: Pražská scéna 2002, s. 269.

[3] Rozhovor s režisérkou Drahomírou Vihanovou, c. d., s. 1.

[4] Natáčení filmu Zabitá neděle. *Filmové informace* 20, 1969, č. 12 (20. 8.), s. 3.

[5] Dalším osloveným kameramanem měl být Ivan Vojnár, který odmítnul, protože se mu nelíbil scénář. Později toho podle svých slov litoval: Jana Hádková, Chtěl bych se toulat. Rozhovor s kameramanem Ivanem Vojnárem. *Film a doba* 36, 1990, č. 12, s. 661.

[6] Rozhovor s režisérkou Drahomírou Vihanovou, c. d., s. 1.

[7] Adam Kotaška, „...ušít si na sebe past, z níž pak už není úniku...“ 25. *fps.cz*: <http://25fps.cz/2010/rozhovor-vihanova/>

[8] Briana Čechová, Pojetí činné mysli hrdinů v debutech Jana Němce a Drahomíry Vihanové. *Iluminace* 29, 2017, č. 1, s. 71.